

— Mi lesz belőlünk, fiatalokból? — kérdezte inkább önmagától, — hová jut így a nemzet? Hallgasd meg a szónokokat, tekints bele az újságokba és könyvekbe... mindenütt verik a mellüket, kérkednek azzal, milyen gondot okoznak nekik a nemzet dolgai és minket nem akarnak látni, a nyomorról nem akarnak hallani, a nemzet fele részét és a fiatalok kétharmadát porba tiporják, nincs jogunk az életre, nincs jogunk a szerelemre, nincs jogunk semmire. Nem tőled félek, téged féltlek és nem akarom, hogy olyan szakadékba kerülj, mint én.

— Hiszen valahogy csak megváltozik minden, — kezdte őt vidítani, — megint lesz munka...

Sajnálta Márkot és hangja fájdalommal telt meg.

— Megint lesz munka! — szakadt ki Márkból. — Hisz én nemcsak mirőlunk beszélek, a munkanélküliekről. Nézd, mennyit keresnek a gyári és gazdasági munkások, mennyit fizetnek neked és másoknak... Hisz' tinektek van munkátok! Nézd csak a fiatal intelligenciát... 300 és 400 koronás állásokért verekszik, fiatal doktorokból és mérnökökből portások lesznek. Azt hiszed, hogy az ilyen foglalkozás, ilyen munka megnyitja előttük a világot. Azt hiszed, hogy nekik jobb, azt hiszed, hogy nektek több jogot adtak az életre, a boldogságra, szerelemre, azt hiszed, hogy ti... meg vagytok mentve? Nekem nincs munkám, nekünk nincs munkánk és nyomorgunk, de ezek akkor is nyomorognak, ha dolgoznak. Azt mondd, hogy ez valahogyan csak megváltozik... magától nem változik meg, nekünk kell ezt megváltoztatnunk, nekünk fiataloknak, amíg fiatalok vagyunk és amíg élni akarunk. Látod, nem félek tőled, — és Márk megfogta Jozsina kezét és erősen megszorította, — nem félek tőled, de oly fájdalmat okoz nekem, hogy elmúlt ismét egy tavasz, amely nem az enyém volt, ha látom hogy' mennek az évek és velem nem történik semmi... Élet? Boldogság? Szerelem? Semmi. Semmi. És ezért nekünk kell elősegítenünk a változást, számunkra csak élet-halálharc marad... és azután élhetünk, szerethetünk és boldogok lehetünk.

(Szlovákból fordította: Sándor László)

A MAGYARSÁGTUDOMÁNYI TÖREKVÉSEK BIRÁLATÁHOZ

Irta: GAÁL GÁBOR

Más jelenkori európai ellenforradalmakkal szemben az is jellemzi a magyart, hogy ideológiája csak politikai győzelme után kezd *alakulni*, és soha sem viszi annyira, mint pl. az olasz, mely Mussolinival és társaival már a háború folyamán hatalmas irodalommal rendelkezik, nem is említve a német ellenforradalmat, ahol — már a politikai győzelem előtt — Hitleren kívül olyan rendszerezők szerepelnek, mint *Moeller van den Bruck* és *Alfred Rosenberg*, a törmelék-ideológusok egész csapatával. A magyar ellenforradalom ideológiailag nem *készült* s amikor politikailag győzött, ideológiáját szedte-vedte a magyar katedra-reakció s az ellenforradalom olyan Mitläufer értelmiségei köréből, mint pl. *Szabó Dezső*, aki azonban épp' mert Mitläufere volt az ellenforradalomnak, nem is lehetett határozott ideológusa. Az ideológiai vezetés mások, egyetemi, egyházi és más regresszív csoportok kezébe került, akikkel szemben Szabó Dezső mindig ellenzékét képviselt. Megfelelt ez a helyzet a sajátos magyar viszonyoknak. Magyarországon az

uralkodó rétegeket nem olyan értelmű vereség érte, mint a németországit. A magyar háborús vereség kétértelmű: a vereség egyszerre mind felszabadulás, a függetlenség kivívása. A magyar uralkodó csoportok ezért váratlan gyorsasággal magukhoz tértek. Nem volt szükség oly nagy erőgyűjtésre, mint Németországban, hogy a vezetést magukhoz ragadják. Sőt a háborús vereség e rétegeket aktivizálta. Ezt az aktivizálódást elsősorban a keresztény-szocializmust és az antiliberalizmust közös nevezőre hozó „vallás-erkölcs” fűtötte. Ezért nevezik hosszú ideig ez időt „keresztény kurzusnak.” Az olasz és német ellenforradalom időnként Magyarországra érő ideológiai lecsapódásai is — minden belső rokonság ellenére — csak lassan érlelődnek. Tudatos fasiszta ideológiai kísérletek még imitative is csak szórványosak. Határozott törekvések ebbe az irányba csak a Gömbös-évekkel jelentkeznek. Ezek az évek ideológiailag is megpróbálják rendbeszedni a Bethlen-szakasz eklekticizmusát. Ez az az idő, amikor minden u. n. jobboldali értelmiségi csoportot, sőt a nemzetiségükre hangos baloldaliakat is a hivatalos uralmi rendszer összehangolni próbálja. S ha mind a mai napig nem is valósult meg az egységes, az adott rendszerrel összehangolt ideológia kiépítése, a törekvés sok mozgást idézett föl. Mind többen jelentkeztek ideológiai összefoglalók. Csillogó új stilszták és higgadt új magyar szociológusok, akik „magyar szemszögből”, „a nemzeti tájékozódás igényével” keresték napjaik „magyar értelmét” és alátámasztását. A nagyformátumú rendszerező azonban most sem jelentkezett. Az új „magyar értelemkeresésnek” ismét be kellett érni a régi *Szekfű Gyűlé*-vel s a friss *Németh László*-val, akik pedig azon kívül, hogy meg gondolásaikban semmiben sem haladták meg Szabó Dezsőt, még abban is közösek Szabóval, hogy teljesen nem egyeztethetők össze az uralmi rendszerrel. Az egyik (Szekfű) legitimizmusa, a másik irodalmi eklekticizmusa következében. De nem is rendszeresebbek Szabónál. A lényeges különbség csak az, hogy ami Szabó Dezsőben láva és indulat, az Szekfűnél hisztórikus higgadtság és katolikus kegyesség, Németh Lászlónál viszont korfrissebb eszmék aktualizálása egy tárcairói hevület csillogó prizmáján keresztül.

Mi az oka a nagyobb formátumu ideológus hiányának, illetve aki jelentkezett, miért nem egyeztethető össze azzal az uralmi rendszerrel, amely oly szorgosan keresi igazolóját? Mi az oka, hogy se Szabó, se Németh, de még Szekfű sem azonosítható teljesen a mai hivatalos Magyarországgal? Miért haladja meg mindegyik?

Következik ez abból, hogy még jobboldali magyar ideológia sem képzelhető el a magyar parasztkérdés gyökeres megoldásának felvetése nélkül, már pedig amint ezt a kérdést felveti következetesen valamiféle lényeges ellenkezésbe kerül a nagybirtokra épült hivatalos Magyarországgal. Ezért hatnak ezek a jobboldali ideológiai kísérletek még a szokványos fasiszta álradiikalizmusnál is radikálisabbaknak. Ezért jelentkeznek bennük annyi oktobrista elem s bukannak fel — akaratlanul is — a legutóbbi forradalmak törmelékeszméi. Érthető is. A rendszerező kénytelenül az *egészt* s annak *tengely* kérdését nézi. S ez az *egész* és ez a *tengely* a hivatalos Magyarország által megoldani nem is szándékolt föld- illetve paraszt-kérdés. Az ideológus szükségszerűen túl megy a hivatalos határokon. (Jó példa erre az olyan törmelék-ideológus esete, mint a *Matolcsy Mátyásé*.) Ezért azután az az ideológiai kísérletező, amelyik nem akar az uralmi rendszerrel ellentétbe kerülni elakad (mint Szekfű), passzivitásba vonul (mint Németh) vagy pedig a határozott ideológia kiépítése helyett valamiféle más képződménybe mérül, mely a

követelődő ideológia helyett semlegesít, „ismereteket“ keres, a „tájékozódást“ szolgálja s a feladott ideológiai törekvések pótlóaként mint tudomány jelenik meg *Hungarológia* illetve *Magyarságtudomány* címén, már csak azzal a céllal, hogy a magyarságra vonatkozó különböző ismeretköröket összehangolja, a tudományos kutatókat a „nemzeti tájékozódás“ munkájába állítsa s az új tannal „a magyar közönség öntudatát és magatartását“ átítassa.. Mint kiderül ez a képződmény sajátosan keveri a szaktudományi és ideológiai célkitűzéseket. Szaktudomány addig, amíg a „magyar élet összes értékmegnyilvánulásainak a nyilvántartását“ vállalja, de ideológia amikor az előbbieket alapján „a magyar népnevelés anyagának kiépítésére“ tart igényt. Ideológia igényét különben az is igazolja, hogy a „magyarság“ nem, mint abszolút egész, hanem csak, mint „parasztság“ érdekli s már ebben a tekintetben is nem az egyetem szaktudományait egészíti ki, hanem közvetlenül a politika s a mai magyar uralmi közélet céljait szolgálja a legfontosabb, legmegoldatlanabb s ezért legaktuálisabb magyar kérdés, a parasztkérdés ügyében.

A parasztkérdés a múlt század harmincas évei óta szakadatlanul foglalkoztatja a magyar értelmiségeket. Ez a kérdés vitte forradalomba 48-ban a legjobbakat. Ezt a kérdést verték le 49-ben, altatták el 67-ben. Ez a kérdés követelte megoldását a legutolsó forradalmakban. A megoldás bizony lassu lovakon jár Magyarországon... 1918-19 óta azonban a paripái nyugtalanabbak. Mert ime: 1918-19 emlékéit tűzzel-vassal pusztítják Magyarországon, a kérdéssel azonban, amit ezek az évek megoldani törekedtek, a tűz és a vas e nemes barátai is, ha csonkán, ha sütn, de kénytelenek foglalkozni. A három millió magyar koldus ép' a magyar értelmiségiek részéről számontartott ténye, ha elmosva és elfátyolozva is, de ott áll a magyarságtudomány háttérében. A kérdés megoldatlansága felmered. Lehetetlen nem a népről beszélni, nem a néppel törődni, ha elvontan, speciális tudományba is fullasztják, elveszve a fasiszta fogalmak gőzébe. Mert bizony e magyarságtudományi törekvés jellege fasiszta. A faj és táj (Rasse, Boden) gondolatok határozzák meg. A magyarságtudomány egész állományában a *faj*- és a *táj*-elv alapvetésén épül. S ha fontos is a hely ismerete, amelyen élünk, a nép ismerete, melyhez tartozunk, a viszonyok ismerete, melyek fojtogatnak s Európa ama zónájának ismerete, amelybe beékelődtünk, vajjon megismerhető-e mindez egy olyan tudomány segítségével, melynek ez a két elv a meghatározó alapja? Hogy mennyire nem ismerhetők meg, azt azok a dolgozatok igazolják, amelyek a magyarságtudományi kutatások köréből máris rendelkezésre állnak. Pl. az a mostanában megjelent, nyomdailag szépen kiállított, nagyterjedelmű munka, mely *Székely Népballadák* címén épp annak az *Ortutay Gyulának* a műve, aki a *Magyarságtudomány* című folyóirat szerkesztője. A magyarságtudományi törekvések kérdésében alig akadhat hivatalosabb publikáció. Nézzük meg mi-kép realizálja a hivatalos képviselő a magyarságtudományi törekvést a székely balladák valóban magyar tárgykörén keresztül. Mi derül ki a balladákból és mi derül ki a balladákkal foglalkozó magyarságtudományból.

Ha csak *megközelítően* utalunk a balladák tárgyi tartalmára, ha csak érintjük a balladákat a magyarságtudományi törekvések átvilágítása céljából, már akkor kiderül hogy a balladák tárgya,* konfliktusa

* Pl. Kőművesek elindulnak munkát keresni. Felfogadják őket. Am a munka nem megy. Hogy a munka menjen az egyik kőműves feleségét kell feláldozni. Feláldozzák. — Budai Iлона — szintén pénzért — feláldozza a gyer-

társadalmi. A balladák tartalmát kitevő mese valami társadalmi össze-
 ütközés kibontása. Egyéni konfliktus nagyon kevés. A balladai halál, a
 balladai bánat, a balladai világ feketeségének oka társadalmi. Ez ad-
 ja a balladák sajátos érzelmi, hangulati színét, átszöve a *természeti* em-
 bert annyira jellemző mágiával. A mágia szerepe azonban már nem köz-
 ponti. A mágiának csak a konfliktusok megoldásánál van *esetleg* szere-
 pe. Világítani a tárgy világít s ez a tárgy szociális, sőt olyan, ami még
 ma is mindennapos a jórészt prekapitalisztikus összefüggések közt élő
 magyar parasztság körében. A magyarságtudományi kutató érdeklődése
 indokolt. A XV., XVI., XVII., XVIII. és XIX. századbeli balladák kulcsai
 mai záratokat nyitogatnak. Az ember vár felszabadításra bennük. A balla-
 dák emberét a feudális-nemesi-prekapitalisztikus szerkezet nyomja. A
 konfliktusokat a feudális-nemesi-prekapitalisztikus létfeltételek okoz-
 zák. A balladákba jelentkező valóság rossz. A *természetes emberi tudat*
 szakadatlan összeütközésben áll egy természetellenesen szervezett világ-
 gal, amibe a balladák hősei nem tudnak beilleszkedni. Ebben az értelemben
 valamennyi ballada-hős „sorsa” — tragikus. Valamennyi a balladák
 valóságát meghaladó eszményt képvisel, ezt az eszményt azonban csak
 ösztönösen érzi. Az az eszmény ez, amit a nagy francia forradalom ideo-
 lógusai fogalmazznak meg, amikor látják és érzik a feudális-nemesi kö-
 töttiségek közt élő ember véres konfliktusokra vezető megoldatlanságait.
 Persze a balladák megoldásai nem abba az irányba mutatnak, amerre a
 francia forradalom ideológusai. A balladák hősei nem látják a megoldá-
 sok igazi útját. Ők a természeteti ember régi megoldásaival operálnak
 vagy pedig a konfliktusokat egyénileg oldják meg. A konfliktusok valódi
 oka ismeretlen is előttük. A feudális-nemesi szerkezet általános nyomá-
 sát csak érzik, helyzetük értelme nem tudatos s ezért a hősök — téve-
 sen — egymás ellen, nem pedig közösen a szerkezet ellen támadnak. A
 „sors” nagy drámája így nem az ember és a társadalma között oldódik
 meg, hanem az azonos sorsúak pusztítják egymást. A balladák u. n.
 „tragikus” világának ez a valódi értelme. A feudális-nemesi szerkezet
 osztályellentétei, a feudális-nemesi szerkezet létfeltételei mind kifejezést
 nyernek a balladákban. E létfeltételek következtében a balladákban élő
 ember életérzése nyugtalan, nem találja a helyét, kívánalmakkal teli,

mekeit. — A legény világgá megy. Odahaza nincs értéke, nem tud megélni,
 kivándorol. — A legényt megölték a háborúban. Oda haza sirva várják. — A
 legény fogságban van: „Császár tömlőcében — két gerezd szőlőért”. — Egy
 másik legény ugyancsak raboskodik. Az anyjának három kővéra van, kivál-
 tását kérő fiát azonban nem váltja ki a fogságból. „Mert fiu helyébe fiat ad
 az Isten. — De kővéram helyett nem ad mást az Isten.” — A bolygó katoná-
 nak „az ország rabjának” a kesergése. — A nem neki való (osztálykülönb-
 ségek miatt nem neki való!) leány elrablása miatt rabságba vetik a legényt.
 — A nem neki való (osztálykülönbségek miatt nem neki való!) legény miatt
 elvitt legény után eleped a párja. — A szerető hivebben, önfeláldozóbban
 relemért halálra epeztik a leányt. — A házasságtörő asszonyt elégeti a férj.
 Szegény ember ne vegyen el gazdag lányt feleségül. — A gazdg anya megöli
 a jobbágy lányt, nehogy a fia feleségül vegye. — Hogy a gazdag leány hozzá
 ne mehessen a jobbágy fiuhoz, a fiut becsukják. — A hosszú-hosszú háborúba
 elvitt legény után eleped a párja. — A szerető hivebben önfeláldozóbban
 szeret, mint a testvér. — A nagygazdához férjhez ment szegény leány lenézi
 a szegény embert. — Teherbeesett lány fejét véteti az anyja. — Fejér László
 huga odaadja magát a hajduk kapitányának, hogy megmentse lótolvaj báty-
 ját az akasztófától; Fejér Lászlót azonban a hajduk kapitánya mégis felakasz-
 tatja. — A legény agyonüti a leányt, aki másé lett. — A leányt halálra
 táncoltatja a kikoszarozot kérő. — Stb., stb.

megoldás-sóvár, szorongó, teli sötét érzéssel, kinlódással. A vallás enyhülete kevés. A megoldatlan, egyensúlyát nem találó embri kedély vad kalandokban, ősemberi megoldásokban keresi megállapodását. Az emberi viszonylatok visszataszítók. A család életéből hiányzik a bensőség. Az anyák gonoszak. Az apák krudélisak. A család bázisa nem a szeretet, hanem a pénz.

A balladák leleplezik a feudális-nemesi világ belső ürességét. Ez a prekapitalista világ is csupa véres összeütközés, rablás. Az idill minden fénye hiányzik. Azok a virágének nyomok, amik a balladákban meg lehetős sűrűn, akár törmelékesen, akár egészben visszatérnek, a tehetetlen zúzottság lirizmusai. A kreaturális, társadalmi életszerkezete ellenmondásai következtében kinlódó ember szenvedése helyenként szívbemarkoló. A balladák tényleg tragédiák, s tényleg dalban elbeszélve, az erősebb hangsúly azonban azon áll, hogy egyszerűen, könnyedén, természetesen, *dalban* mondják el azt, ami ebben a prekapitalisztikus világban is a legtermészetesebb: a tragikus élethelyzetet. Kik mondják el?

Még az irodalomtudományi pozitívizmus bebizonyította, hogy a balladák egykori műköltésbeli termékek, amik szétszivarogtak a „népbe“, ott fennmaradtak, mondogatták, továbbadták őket s e továbbadás folyamán nyerték „közösségi“ jellegüket, stílusukat. Nagyon fontos azonban, hogy ez a leszivárgás szociológiai értelemben *kiknél állt meg*, — s erre a pozitívizmus nem válaszolt. A pozitívizmus nem mondta meg, hogy kik voltak azok, akik a műköltésbeli termék leszivárgását *felfogták*, lerögzítették s e rögzítés révén „népi“-vé tették.

A balladákból két ilyen felfogó, rögzítő réteg állapítható meg. Egy felső és egy alsó. Vannak balladák, amelyek jelenlegi „népi“ szövegezése olyan fokon történt, amely a feudális-nemesi életszerkezetet elfogadta, sőt annak exponense. Ez a réteg a felfogott anyagot elsősorban, mint szépséget rögzíti le és öltözteti tovább a maga életvilága, tudata és szokásai szerint. Ez a réteg annyiban felső, hogy deákosan művelt s ezért „népi“-nek a szó igazi értelmében csak fenntartással nevezhető. Ezek a fajta balladák kidolgozottak, ismétlésekkel és műköltői fordulatokkal teli. Mind pompákra hajlamos, bőbeszédű, mesélő. — A másik réteg mélyebben fekszik s ez a réteg a feudális-nemesi, prekapitalista szerkezettel szemben kritikus, mindig csak a konfliktust ábrázolja, s ebben is csak a lényegest: az összeütközést, a kiáltó eset megrázó lefolyását. Ez a rövidebb, „balladásabb“ réteg minden mellékes cícomát elhagy, nem ismeri a műköltés fogásait, azokat nem is érti. Ez a réteg a szélesebb, a paraszti. Mindkét rétegnek azonban vonása (legalább is a gyűjtők által összehordott anyagban), hogy egyik sem tiszta szegényparaszti. Nem is lehet. A történeti székelység társadalmi tagozódása nem olyan értelemben ismeri a szegényparaszt kategóriáját, mint a mai szociológia. Osztálykülönbség azonban a két réteg között van. Ez az osztálykülönbség a balladákban kifejezést nyerő osztálytartalom különböző erősségében nyilvánul. A leszivárgást felfogó felső réteg a tárgy átköltőiesítésével a tárgyat eredeti osztályértelmétől eltéríti. Hogy úgy mondjuk: a feudális-nemesi valóságot leplezi. A másik viszont ép' ezt mutatja meg. De lássunk egy példát.

A *Kőműves Kelemen* két változata is szerepel a kötetben. — Az egyikben Kőműves Kelemen felesége négylovas hintón, kocsissal, (a kisebbik kocsissal) keresi fel az úrát, s a ballada kerüli a mesteremberek gazdasági-társadalmi kötöttségeinek kiemelését, sőt a hősnőt megteszi előkelőségnek. A *másik változatban* nincs szó hintóról, nincs szó kocsiról, nincs szó Kőműves Kelemenné társadalmi rangjának emeléséről. El-

lenben szó van pl. ilyesmiről: „Emenyünk, emenyünk, hogyha dolgot kapnánk!“ Ebben a hősök gyalog járnak és munkát keresnek s amikor az asszony megérkezik férje látogatására: „Ejöttem, ejöttem látogatásodra.“ — a férfi a következőket válaszolja: „Ejötté, ejötté fejed vesztésére.“ — Mire az asszony: „De azt én jól tudom, hogy tik úgy esztek, — *Hogy embert megöltök, avval pénzt kerestek.*“

A Kómúves Kelemen két változata pontosan utal arra, hogy a ballada testének kiformalásában két különböző osztály felfogása érvényesül. Míg az első világosan utal a tehetős, hintós, kocsisos (több kocsisos) céh-mesterre s a pénz vonatkozásait bagatellizálja, addig a másik ép' ezeket a vonásokat helyezi rövid, éles fogalmazásával előtérbe, minek következtében a rövidebb fogalmazásban szembeeső kiemelést nyer a pénz szerepe, míg a hosszabban ez elkendőződik s helyette liraiság, Kómúves Kelemenné uras, ünnepélyes magaviseelkedése kerül. Nagyon fontos ezeknek a vonatkozásoknak a kiemelése. Ezeket a vonásokat az eddigi kutatás még csak nem is érintette. Érthető. Az eddigi kutatás a „nép“ balladáiról beszélt s hogy e balladákban „népi“ elégedetlenség is manifesztálódott volna, arról szó sincs, mint ahogy arról sem, hogy ezt a „nép“-et kik teszik. Hogy ez a „nép“ osztályokra tagozódik, s ezeknek az osztályoknak a tudata jelentkezik a balladákban, s hogy a balladák alsó fokú rétegén a szöveg nyílt fogalmazása a feudális-nemesi-prekapitalista valóságot átvilágító tudatnak s hogy ez átvilágítás elkendőzött nyomai a felső fokon is jelentkeznek, miután a tárgy maga, melyből kiépülnek a feudális-nemesi-prekapitalista életszerkezet ellenmondásainak az egyénben kisülő feloldatlansága s így végeredményben a balladák szociális ellenmondások leszögezése, amelyekből a változtatásra irányuló tendencia ki tudja, hol maradt el, — valószínűleg a fölfelé szivárgó hanyományban — arról a kutatás soha sem beszélt. A kutatás eddig csak olyasmiket állapított meg, hogy ezek a balladák „a néplelek alapjában azonos tulajdonságaira“ mutatnak rá (*Solymossy Sándor*) s „méltó társasai“ a világhíres angol, skót és skandináv balladáknak s ezekkel „közös gyökérre“ nyúlnak vissza. Hogy azonban ez az „azonos tulajdonság“ és „közös gyökér“ közelebről micsoda, arról hallgat. Arra még csak nem is céloz, hogy a „gyökér“ a valóságban keresendő, hanem valami olyasmit sejtet, mintha a balladák „ősi-képe“ volna az eredet magyarázata, nem pedig az a történeti-társadalmi-gazdasági szféra, amiből a ballada konfliktusok megszülettek s azért ugyanolyan természetesek az angol-skót környezetben, mint Skandináviában, a Balkánon vagy a Székelyföldön. Különben az egész kutatás a meglevő balladák vizsgálata helyett arra a kérdésre vetette magát, hogy mi a balladák *szövegének* az eredete, meg hogy mikép' történt a balladák „formai kiérése“ (*Solymossy Sándor*). A ballada-kutatás e formális rejtélyeket feszegető irányulása természetszerűen terelte el a figyelmet a balladák valóság értelmének tisztázása felől. Kétségbevonhatatlan: az irodalomtudományi pozitivizmus sok jelentős kérdést tisztázott. Megállapított körülbelül minden *kéreg*-vonatkozást. Megállapította, hogy a ballada, mint *műfaj* a régi énekmondók verses históriáira vezethető vissza, ami azután a közép s az ehhez közelálló rendűek körében esiszolódott, míg megkapta azt a testét, párolgását, amivel ma rendelkezik. Hogy ez a felülről való *leszüremlés* micsoda tárgyi-tartalmi-felfogásbeli elváltozásokat okoz az eredeti verses histórián s hogy a közösségi vonatkozások következtében a tartalmak és e tartalmak költői beöltöztetése (stilizálása) milyen módosításokat tett az átvett anyagon, — ezt a kérdést a kutatás még csak fel sem vetette. A kutatás pontosan ott állt meg, ahol a balladák társas, közös-

ségbeli vonatkozása, „néppel“ való összetartása s ez összetartásban való eleven élete, mozgása kezdődik. A balladák életének az a szakasza, mely a balladák „nép“ közé való beállításától végleges „nép“ kinccsé való válásáig tart, a pozitívizmust sem érdekelte. Ezért azután ez a kutatás számos kérdést fel se vetett, számosra meg válaszolni nem tudott. Nem tudta pl. elfogadhatóan megmagyarázni, hogy miért vannak „tipikus ballada-területek“, hogy miért jelentkeznek csak bizonyos környezetben pl. nálunk a székelyeknél. A rengeteg fajta-dicséreten kívül a válasza csak az, hogy azért datálódnak a székelyek köréből, mert a világforgalom országutjaitól távoli Székelyföld „nem volt zsákmányul dobva“ a folyton újabb, egymást rohanva követő eseményeknek és híreknek: itt benyomások hiján a régi él tovább.“ (Solymossy Sándor). De, hogy az új miért foghatott talajt, — erre nem felel. Márpedig a kérdés ezen a ponton kérdés. Hogy a székelység sajátos valóság szerkezetét s e szerkezet életkövetkezéseit vette volna vizsgálat alá, erre nem gondolt. A nemzeti magyar irodalomkutató, amint látható az általa magyar népközösségi formának nevezett balladák életének épp a valóban magyar szakaszát nem is vizsgálta.

Nem követ más utat a magyarságtudományi kutató sem. Erre a kutatásra pl. mingyárt az a jellemző, hogy azt fájlalja, hogy a balladák gyűjtése idején „a gyűjtők és feldolgozók mondatai mögül leküzdhetetlen aggodalom és kétségbeesés hallik: a magyarság eddig rejtkezv erreit fedezik föl, s máris a pusztulás, a halódás jegyeit kell látniok. Milyen uton érkezünk el eddig a fájdalmas hangig?“ — kérdi, úgy látszik a magyarságtudományhoz kötelező bűnnek eredéssel *Ortutay* s közel fél-száz oldalt kitevő tanulmányában nem az a sors fáj neki, amit a balladák bizonylata szerint a parasztság jórészt még ma is visel, hanem a gyűjtők bánata, amiért nem akadnak elég anyagra. S ezért a kutatók „vállalkozásának tragikumáról“ ír s nem a magyarságéről, amelynek sorsát — oly' meghatóan — a balladák példázzák. Az „döbönti meg“, hogy a kutatók munkája „megoldhatatlan feladat“ s nem az, hogy a székely balladák tipikus prekapitalista konfliktusaikkal közvetlen ma is meglévő konfliktusokra utalnak. Az a sajátosságos fojtási, súlyosztási mozzanat észlelhető itt, mely oly' jellemző a magyarságtudományi kutatóra, amikor vállalt célkitűzése valóságos előterébe ér. A cél előtt visszavonul. Kitér a megismerés elől. A megismerés egész sora kényelmetlen előtte. A balladákban élő ember sorsa egy pillanatra sem aggasztja. Sorsuk értelmét még a felismerés küszöbéig sem engedi. Helyette inkább minden tárgyi alapot nélkülözv bánatos elméletet szerkeszt a népköltés elhalásáról s számára ez (a hamis elmélet) a fájdalmas, nem pedig a balladák konfliktusaiból kicsapó tiltakozás a józan ésszel ellenkező, természetellenes társadalmi-gazdasági életszerkezettel szemben, ami szinte teljes egészében még mindig fennáll. Így fullad a magyarságtudomány a tipikus uralkodó osztálybeli szaktudomány önmagateremtette problémáiba, amikor a megismerés kényelmetlen s füstöl, amikor a szaktudomány vasaltságait meghaladó lehetőség kínálkozik. Természetesen nem vonjuk kétségbe, hogy *Ortutay* meglehetősen erőfeszítéseket tesz a székely, illetve magyar „népi“ kultúra alkatának, szerkezetének megismerése céljából, ám ez az erőfeszítése felettébb hiábavaló, amikor — semmiben sem haladva meg a pozitívista kutatást — a balladák által vetített tartalom csak annyiban érdekli, amennyiben az valamiféle motivummá zsugorodik s e motivum vándorlását követheti nyomon a világban. Megállapítja ő is, hogy a székely balladaköltés szoros összefüggésben van a magyarországi, sőt az európai balladaköltéssel, de hogy miért, erre azon-

kivül, hogy „népi kulturánk miként egy kultura forma sem — nem élhetett autochton merevségben: bele kellett kapcsolódnia és bele is kapcsolódott az európai kulturának pontos vérkeringésébe“, — nem válaszol ő sem. Hogy ezt az egybekapcsolódást a létföltételek rokonsága tette lehetővé, s hogy motívum-átvétel csak ott történhet, ahol a motívumot magába szívja s egyben neveli a motívum megéléséhez szükséges feltétel sor, ez így fel se merül. Ő csak azt mondja, hogy ez az átvétel „azokra a megegyező elemi gondolkodásformákra megy vissza, melyek minden primitív és parasztkulturában közösek.“ Hogy azonban a gondolkodásban még a gondolkodás „elemi“ fokozatán is csak az jelentkezhessen, ami materiálisan előbb megvan a valóságban, — erre nem gondol. Számára az „elemi gondolkodásformák“ rejtélye elsődlegesebb, mint a lét. Nála az „élő európai kultura egységének“ dokumentuma az „elemi gondolkodásformák“, nem pedig az európai lét meglehetősen azonos feltételei. Ezért nála is a motívum-*vándorlás* a lényeges. „A kereszteshadjáratok hosszú vonulásai, a jeruzsálemi szent sírhoz zarándoklók ájtatos tömege, a renaissance novellairódalom anyaga... a könyvnyomtatás, a népi ponyva terjedései“ — a fontosak, nem pedig az az érzékenység, ami az idegenből került motívumra az azonos feltételek ingere következtében reagál és tovább dolgozik a valóság, a hatások, a kölcsönhatások s az ezeket továbbformáló valóság- és hatás-hatások bonyolult szövevényes, de most már valójában magyar játékában. Hogy a magyarságtudománynak pontosan a balladák életének ezen a szakaszán kellene megragadni a kérdést, erre a magyarságtudomány, mely oly' hangos a nevére és a célkitűzésére, még csak nem is gondol. Sőt Ortutay a balladákkal kapcsolatban a legkevesebbet épp a balladák magyarságra utaló vonásaival törődik. Tanulmányának főrészét a balladákra vonatkozó *általános* (nemzetközi) ismeretek teszik s azon a pár oldalon, ahol a balladák magyar sajátosságairól beszél, ott a mondanivalója elvont, és nem konkrét, *általános*, nem pedig *sajátos*. A felfogó, rögzítő, módosító, hagyományozó, az átvett anyag dinamikus életét kirajzoló elemek kutatásának még a nyoma is hiányzik, még a sejtése sincs, még érzéke sincs rá.

Általában jellemző erre a kutatási módorra s végeredményben az egész magyarságtudomány beállítódására, hogy bár rengeteg dolog érdeklí s rengeteg kérdést vet föl, sohasem a valódi miértet kérdezi. Hogy a balladákban, miért az a közösségi stílus szerepel, ami épp kialakult s, hogy miért azok a konvenciók és formulák fordulnak elő benne, amik épp előfordulnak, ezt nem is kérdezi. Közösségi stílus, konvenció, formula — mind egy-egy szentlélek körüli vonatkozás, ami *van*, létezésének értelme azonban kiderítetlen.

Természetesen felveti ő is a kérdést, hogy a magyarságnak miért épp a székely része rendelkezik a balladákkal. S válasza ismét jellemző. „A hegyek közé szorult maroknyi székelység — mondja — a hagyományoknak jó és hű őre volt.“ A balladákat „a kemény határór szellemiség“ őrizte meg. Mire mehetünk ezzel a válasszal? Mi ebben a válaszban az elfogadtató, bizonyító erő? Csak az osztály elfogultság legendás hite a székelyekről. Már pedig ez nem tudományos érv. A helyes válasz ismét csak a balladák életének a magyarságtudomány által elsikkasztott szakaszából elmezhető ki, nem pedig a *hagyomány*-fogalom mithizálásából. Mert mindaddig semmiféle (politikai és babonás sugalmakkal telt) hagyomány-apparátus sem működhet, amíg nincs *mit* hagyományozni, s ha működik is, ezzel csak a balladák *megőrzésére* utal, nem pedig azok lerögzítésére és ujratereztetésére. Már pedig a balladákat lerögzítették és ujratereztették, sőt átírták ama bizonyos közösségi je-

gyekkel s a magyarságtudományi kutatónak ép' erre a folyamatra kellene rávilágítani, hisz a balladákat illetőleg ez az ujrateremtés a magyarság munka része azokban. Am erre csak a balladák tartalmi világának a kutatása deríthet fényt. Tartalmakat viszont csak tartalmak magyarázhatnak s még a motivumokká zsugorodó eszmékre sem az a véglegesen jellemző, hogy azokat keresztshadak, papok, deákok, települők stb. *viszik*, hanem hogy az eszmék a valóság összefüggéseit tükrözik, miután a hozzájuk tartozó valóság nélkül nem jelenhetnek meg. Persze korántsem vonjuk kétségbe a motivumok, eszmék szállíthatóságát, de kétségbe vonjuk motivumok, eszmék tartós életlehetőségét a nekik egyedül életet adó valóság nélkül. Ez az egész magyarságtudományi kutatás különben ezen a ponton lepleződik le. Kiderül, hogy a magyarságtudomány magyarságvalóság nélküli úszó, utazó ötletek, elgondolások tudománya. Ujabb szaktudományi mechanizmus, amiből hiányzik az élet, hiányzik a „nép“, mert jóllehet a balladákat bizonyos értelemben a „nép“-nek tulajdonítja s egész magyarságtudományi törekvése állítólag a magyar parasztság, a „nép“ érdekében történik mégis a „nép“ részvételéről ezekben a balladákban semmiféle lényeges értelemben nem nyilatkozik. A „nép“-ről nem tudunk meg semmit, legfeljebb „elemi gondolkodás formák“-szerű misztifikációkat. A magyarságtudományi kutató u. i. még mindig ott tart, hogy ha a „népről“ beszél, akkor „elemi“, „primitív“ és hasonló jelzőket használ, ami ismét csak azt árulja el, hogy a valóban „népi“ sajátosságokat nem a maguk természetes összefüggésrendszerében látja, hanem a maga muzeumi könyvtárszobájának értelmiségi betű-távlátában. Így azután a magyarságtudomány a népet illető fél-, ál- és hamis-ismereteivel — ha a gyanútlan előtt kelti is a néppel foglalkozó tudomány látszatát, — a legkevésbé sem haladja meg, se szaktudományi, se ideológiai értelemben a magyar középrétegek eddigi kísérleteit a „nép“ megismeretése tárgyában. A székely népballadák valódi ismeretét csak az a kutatás nyújthatja, mely a balladákat valódi létfeltételeiken keresztül értelmezi. Az ilyen kutatás egyszersmind szolgál majd azokkal a magyarságra vonatkozó következtetésekkel is — anélkül, hogy ezeket kívülről vinné be, — amik miatt a magyarságtudomány utnak indult, amiknek azonban még a felvetésére is képtelen, amikor megkerüli és benyeli a balladák (pedig csak) emberi felszabadulást követelő világát.

VERS A MAI ITÁLIÁBÓL

Irta: MÁRIA BÉLA

DAL VILÁGOS REGGEL

Reggel, mikor felébredtem, hirtelen minden könnyű lett: gondok, nyomorúságok úgy hámlottak le rólam, mint únt rongyok az új ruhába öltöző testről.

Kiléptem az uccára: egy szőke cselédlány megállított és kérdezte: a piac merre van? — En jobbfelé mutattam s ő álmodozó szemekkel szóltan balfelé indult.

Aztán kinyitottam az ujságot; a szokott frázisok leperegtek rólam s nem várt világosság vett hatalmába: feltétlen bizonyossággal éreztem: a zsarnok uralma megdőlt.